

Føreord

Språket og tekstane som blir produserte ved hjelp av det, er meiningsberande. Ulike syn på og vektlegging av meining er såleis avgjerande for korleis ein nærmar seg studieobjekt som språk og tekst. Dette nummeret av *Skriftkultur* vil vise korleis det tverrfaglege skriftkulturelle feltet kan opne nye perspektiv på grunnleggande spørsmål om språk, tekst, meining og medvit. Artikkane her tek utgangspunkt i ulike fag innan human- og samfunnsvitenskapane: språkvitenskap, fagdidaktikk, psykolingvistikk, språkfilosofi, estetisk teori, tekst- og litteraturvitenskap og religion.

Eit avgjerande grunnlag for all forskning og vitenskap er at han er skriftbasert. Det gjeld ikkje berre i humaniora, men i alle vitenskaplege disiplinar. Vitenskaplege teoriar og tenkjemåtar er språklege konstruksjonar i kulturelle fellesskap, og det er i skriftleg form vitenskapleggjeringa skjer. Grunnlagsproblem i utforsking av språket og skrifa er dermed samstundes grunnlagsproblem for andre skriftspråklege praksisar, anten dei er vitenskaplege eller meir generelle. Tilhøva mellom språket, tekstane det gjev grunnlag for og medvitet til språkbrukarane handlar nettopp om slike grunnproblem. Kva er grunnlaget vårt for å forstå, beskrive og forklare desse tilhøva, og på kva måtar gjev ulike fag og disiplinar ulike inngangar til og svar på slike spørsmål?

Språkvitenskapen kan seiast å ha delt seg i to hovudposisjonar. På den eine sida har ein som utgangspunkt at språket har ein fysiologisk, nevrologisk og biologisk basis og at språket er mentalt og individuelt. På den andre sida tek ein utgangspunkt i at språket på grunnleggande vis er eit sosialt og kulturelt fenomen – at språk, skrift og tekstar mogleggjer kommunikasjon, tolking og forståing. Eit sentralt spørsmål er såleis korleis desse tilnærmingane kan sameinast.

Tor Arne Haugens (Høgskulen i Volda) «Om språkvitenskapen som forståelsesbasert, analytisk vitenskap: Et metateoretisk essay» går til kjernen av desse spørsmåla. Haugen ser på korleis intuisjon spelar ei rolle i

noko som ofte blir sett på som ein mekanisk eller reint rasjonell vitskap og blir slik i stand til å studere forståing på eit metanivå. Haugen viser i sin konklusjon korleis intuisjon er utgangspunkt for analytisk tenking, som i sin tur er utgangspunkt for utvikling av teoriar og andre heilskaplege perspektiv.

Ein annan artikkel som tek for seg språkfilosofiske grunnproblem er Eivor Finnset Spillings (Høgskulen i Volda) «The Measurement of Text Quality». Her tek Spilling føre seg kriteria vi brukar for å vurdere det vanskelege omgrepet «tekstkvalitet» i møtet mellom naturvitskapleg kvantiativ metode og eit post-eller antipositivistisk paradigme der tolkingsprosessar frå eit førstepersonsperspektiv spelar ei avgjerande rolle. Spørsmålet er korleis ein kan vere antipositivistisk tolkar utan å bli i overkant subjektiv, og eitt svar er å utvikle rigid gjennomarbeidde rammeverk for vurderingar av tekst, spesielt i skuleverket.

Christer Johansson (Universitetet i Bergen) ser på sjølv fleirspråklegheita som fenomen og har blant anna undersøkt reaksjonstid hjå fleirspråklege for å studere korleis hjernen handsamar språk. Artikkelen hans viser korleis ein med eksperimentelle metodar kan kaste lys over språklege prosessar som nettopp ikkje er direkte tilgjengelege for medvit. Resultata av slike undersøkingar, som han omtalar i «Mångspråkighet: Möjligheter och undersökningar», er blant anna nyttige for språkundervisarar. Johanssons resultat viser tydeleg korleis fleirspråklegheit heng saman med forståing av grammatikk og ordrekkefølge.

Medan dei innleiande tekstane tek for seg større, generelle problemstillingar, er det skilnader i språksyn hjå sentrale einskildpersonar i norsk språkhistorie som er tema i Jonas Gamborg Lillebø og Marianne Hustvedt (båe Høgskulen i Volda) sin artikkel «Mot ein norsk språkfilosofi: Språksyn hjå Henrik Wergeland og Ivar Aasen i lys av Charles Taylor». Lillebø og Hustvedt argumenterer for at ein kan finne interessante og grunnleggande skilnader mellom Wergeland og Aasen ved å samanlikne dei språkfilosofiske ståstadene deira: Kva dei meiner språk er og kva det skal brukast til. Wergeland sitt språksyn er kort sagt ekspressivt, medan Aasen ser på språk som refererande og instrumentelt.

Til liks med språkfaga har dei estetisk-filosofiske faga ulike tilnærmingar til språk, tekst og medvit. I «Aesthetic Understanding and Written

Culture» spør Timothy Saunders (Høgskulen i Volda) kva funksjon estetikken kan ha innan skriftkulturforskinga og viser til argument i første nummer av *Skriftkultur*, der litteraturvitskaplege lesemåtar ifølgje Saunders blir omtala som tekstautonome og lite eigna til skriftkulturell analyse. Stikk i strid med denne kritikken meiner Saunders at estetiske lesemåtar er godt esla til å dra fram og tolke ei rekke formelle, språklege og kulturelle aspekt i ulike samanhengar, noko han demonstrerer ved å ta føre seg tekstar som blir oppfatta som ikkje-litterære: den amerikanske grunnlova og den britiske grunnlova. Saunders meiner at hans tilnærming vil kunne fungere som «a meta-paradigm capable of modelling the various perceptual and cognitive practices that define the more localised versions of written culture studies which characterise the field».

Geir Hjorthol (Høgskulen i Volda) held også til innanfor eit estetisk-litterært paradigme og han viser i «Romanens rytme: Lars Amund Vaages *Rubato*» korleis tverrfaglege analysar kan kaste lys over tekstar på ein måte enkeltdisiplinar ikkje kan oppnå åleine. I dette tilfellet er det den ordlause musikken som blir brukt som samanlikningsgrunnlag med litteraturen for å skape innsikter i mentale prosessar. Først og fremst blir «rytme» nytta for å forstå kontrast (mellom rytmeslag, for eksempel, og stilla mellom dei) og korleis repetisjon heng saman med minne, i litteraturen så vel som i medvitet til lesaren.

Estetiske og språkfilosofiske tilnærmingar går til slutt opp i ei høgare metafysisk eining i Knut-Willy Sæthers (Høgskulen i Volda) artikkel «Religiøs erfaring og språk: Et religionsfilosofisk bidrag til konstruktiv-kritisk realisme». Sæther ser på korleis språk kan uttrykke religiøs erfaring, og argumenterer for at konstruktiv-kritisk realisme kan danne eit betre grunnlag for å forstå det komplekse tilhøvet mellom språk og religiøs erfaring enn den tradisjonelle kritiske realismen. Dette blir belyst gjennom tre religionsfilosofiske tema: språket som meningsfullt og gyldig, funksjonen til metaforar i språkleggjing av religiøs erfaring og språk som avsløring og tilsløring. Sæthers artikkel tek opp temapar som går igjen i heile denne utgåva av *Skriftkultur*: positivisme og antipositivisme, språk og medvit, det formelle og det sosialt-kulturelle, vitskap og kunst, og det som kan seiast og det uutseielege.

Vi trur det er mykje å tenke på i denne utgåva av *Skriftkultur* og vonar lesaren vil ha glede og gagn av innhaldet også denne gongen.

Volda, Hamar, Bergen, 9. september 2021

Tor Arne Haugen, Svenn-Arve Myklebost, Stig J. Helset og Endre Brunstad
Redaktørar